

Ekonomik Gelişmenin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması(*)

Besime ŞEN

Bugün İstanbul'daki eski kent merkezlerinin yeniden yapılanması, mekansal eskime ve köhneme, tarihsel mekanların geri kazanılması ve sosyal açıdan güvenlik sorununun çözülmesi gibi genel sorunlarla ilişkili olarak tartışılmaktadır. Bu sorunlara “deprem” gibi potansiyel bir riskin varlığı ile eski fiziksel çevreye sonradan eklenen kaçak ve plansız yapıların yarattığı sorunlar eklenmektedir. Kent merkezlerinin yeniden yapılandırılmasını¹ gerekli kılan yukarıdaki genel çerçeve, İstanbul kent merkezleri açısından daha özel bir nedenle, yani kentin 2010 yılı için Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilmesi ile de bütünleşmektedir.

Bu kapsamlı çerçeve, bu yazıda bütün yönleri ile ele alınmayacaktır. Kent merkezleri ile tarihi kent içi alanlarının yeniden yapılandırılmasının “soylulaştırma” gibi bir süreç ile nasıl bütünleştiği ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu anlamda sürecin arka planını oluşturan genel politikaların eğilimini açığa çıkarmak önemlidir. Yazıda, bazı örnekler üzerinden bu sürecin tartışmalı boyutları değerlendirilecektir.

İstanbul'daki Kentsel Gelişme Sürecinin Merkezleri Dönüştürme Dinamiği

İstanbul mekansal olarak büyüyen ve nüfusu hala artmakta olan bir kenttir. Kent merkezle-

rinin oldukça yoğun olan yerleşmeleri, 1950'li yıllardan bu yana kente akan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamadığından sürekli olarak değişmiştir. Fakat kentin büyüyen ekonomik gücü ve buna bağlı olarak değişen sınıfsal yapıların ihtiyaçları, kent merkezlerindeki değişimin temel nedeni olmuştur. Sanayileşmeye bağlı olarak kente akan ve işçileşen nüfusun konut ihtiyacı açısından çok sayıda gecekondu semti oluşmuştur. Bugün bu semtler artık kent içinde kalan yerler olurken, merkezlere olan değişim baskısı da artmıştır. Buna ormanlık alanlar ile boğaz sırtlarındaki yeşil alanların yeni konut alanlarına açılması, kentin yerleşim sınırlarını iyice genişletmiş ve yeni merkezlerin oluşmasını doğurmuştur. Bu yeni merkezler oluştuğu eski kent merkezler önemini yitirerek, mekansal ve sosyal açıdan gerilemeye başlamıştır.² Kentsel rantlar açısından da bir değer kaybı oluşmuştur.

İstanbul kenti, farklı siyasal yönetimlerin politikalarının uygulamaları açısından da merkezi öneme sahip olmuştur. 1980 sonrası neoliberal politikalar diğer dönemlerden farklı olarak, kentsel mekanı sermaye birikimi açısından ön plana çıkarmıştır. Mekana yapılan müdahaleler, “yeni rant alanları” yaratırken, bazı alanların ise eski önemini yitirmesine neden olmuştur. İstanbul açısından bu döngü çok hızlı işlemiştir. Merkezi İş Alanlarının (MİA) dönüşüm hattına bakmak

Araş. Gör. Dr.,
Mimar Sinan GSÜ,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

* Bu yazı, TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından 18 Kasım 2006 tarihinde düzenlenen Kentsel Dönüşüm Sempozyumu'nda sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Bugün bu süreç “kentsel dönüşüm” kavramı ve yasası ile gündeme gelmektedir.

² Bu konuda kapsamlı bilgi için bkz.: İlhan Tekeli (1994) Development of Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning, IULA-EMME Yayınları, İstanbul ve Erol Tümetekin (1997) İstanbul İnsan ve Mekan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul

Bugün kent merkezlerinde görülen hareketlenme ise sorunları çözmekten öte, mekana bağlı yeniden yapılanma ile ekonomik bir alan yaratma amacını taşımaktadır.

bile, sürecin gelişim hızını ve kapsamını çarpıcı bir biçimde gösterir (Tekeli, 1994; Sönmez, 2000; Dökmeci ve Berköz, 2000).

Bu süreçte ulaşım, en kapsamlı yatırım alanı haline gelmiştir. Ulaşım yatırımlarının öncelikli olmasında, konut ile iş mekanları arasındaki erişebilirliğin kolaylaşması hedeflenirken, bu sürecin yaygın bir yerleşimi körüklediği görülmüştür. Yeni arazilerin yerleşime açılması ile kent mekansal olarak büyürken, mevcut yerleşimler ile yeni yerleşimler arasındaki sosyal ve mekansal ayrışmanın boyutu da büyümüştür (Kurtuluş, 2003) Yeni gecekondular ile lüks konutlar, aynı zaman dilimlerinde hatta yan yana inşa edilmeye devam etmektedir. İstanbul'un ekonomik açıdan büyümesi ve geliştirilmesi ise stratejik olarak sürdürülmüştür. Bu nedenlerle iş bulma ve daha iyi yaşama koşullarıyla kente göç de devam etmiştir.

Kentin aşırı büyümesi ve kentsel sistemin örgütlenmesi çerçevesinde optimalliğin sağlanamaması sonucu eski kent merkezlerinin yeniden yapılması gerekli hale gelmiştir. Böylece merkezdeki eski binalar ile burada yaşayan yoksul kesimlerin varlığı, çözülmesi gereken "sorunun" odağı olmuştur. Bugün kent merkezlerinde görülen hareketlenme ise sorunları çözmekten öte, mekana bağlı yeniden yapılanma ile ekonomik bir alan yaratma amacını taşımaktadır. Kentsel yenileşme, koruma ve canlandırma gibi yapılanmalar da yeni yatırım alanları olarak görülmektedir. Eski kent merkezlerindeki bu yeniden yapılanmada konut ve işyeri fonksiyonları da çoğu zaman değişmekte ve "yeni ihtiyaçlar" çerçevesinde kullanım biçimleri yeniden belirlenmektedir. Bütün bunlar, giderek yaygınlaşan "soylulaştırma"nın önünü açmaktadır.

Kent Merkezlerinin Yeniden Yapılanması Olarak Soylulaştırma: Ekonomik Gelişmenin Kültürel Stratejileri

Soylulaştırma (gentrification) sosyal ve mekansal olarak gerilemiş eski/tarihi kent içi alanlarının yeniden yapılanmasıdır. Bu süreç çoğu zaman, yeni orta sınıf ve işçi sınıfı olmak üzere iki farklı sınıfın karşılaşması biçiminde başlayıp, işçi sınıfının veya düşük gelirli kesim ile farklı marjinal

grupların yerinden edilmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum mekansal ve sınıfsal ayrışmayı ve eşitsizliği yaratması ile bölüşüm ilişkileri ile de bağlı hale gelmektedir. Sürecin gelişimi; sınıf ve cinsiyet ayrımları ile mülkiyet, üretim, tüketim ve yaşam biçimleri gibi çok yönlü toplumsal bir süreci içermektedir. Konu, daha çok tüketim ve yaşam biçimlerine bağlı taleplerin değişmesi biçiminde gündeme gelse de (Ley, 1984; 1986) arz yönlü etkenler (Smith, 1979; 1986; 2000; Rose, 1984) soylulaştırmada belirleyici koşulları oluşturmaktadır.

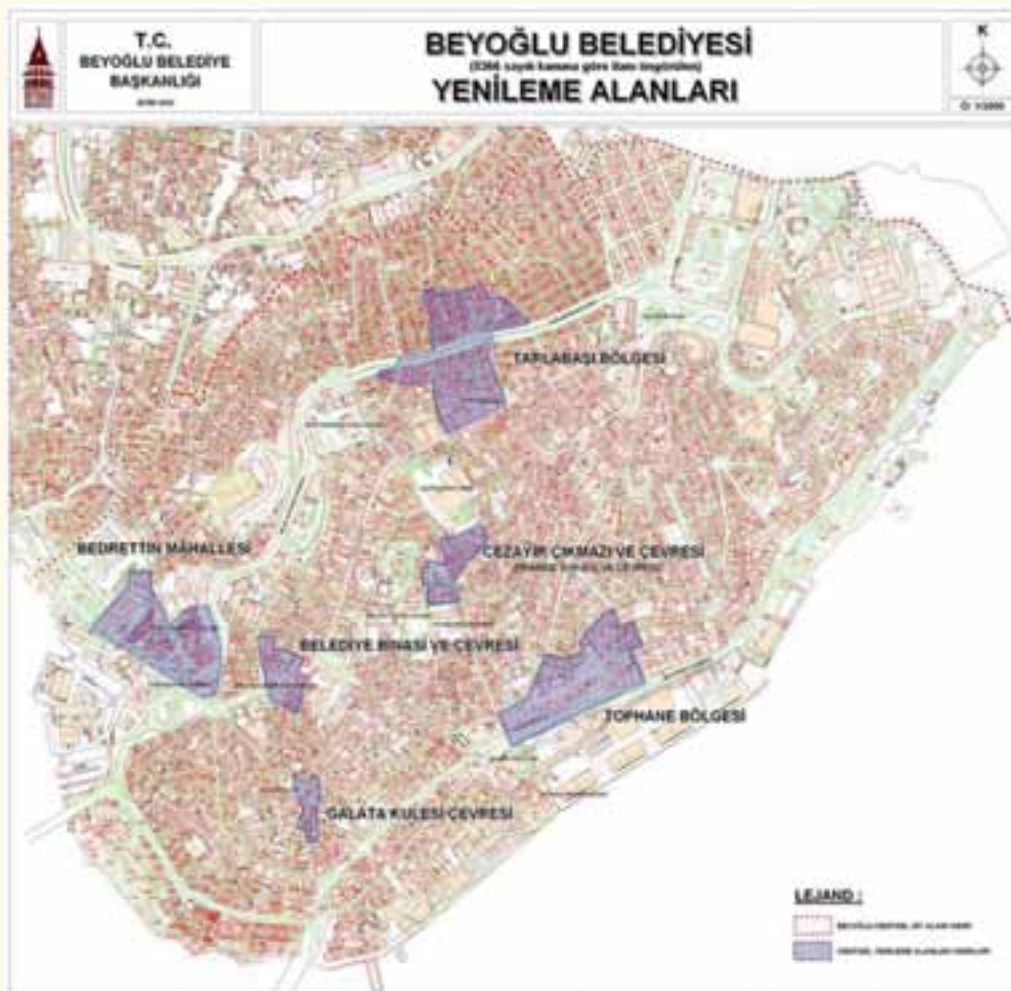
Arz yönlü etkenler, üretim temelli bir çerçeveye dayanır. Bu yaklaşım, soylulaştırmanın bir yatırım alanı olarak nasıl kullanıldığını açıklamada önemli bir çerçeve sunar. Çünkü mekanın yenilenmesi veya yıkılıp yeniden yapılması ile bu alanlarda mekana dayalı bir ekonomik süreç başlamaktadır. Yapılan yatırımlar ile değerlendirilen mülkiyetler, piyasa sürecinde el değiştirmeye başlayarak, eski kullanıcılar yerine yeni kullanıcıların bu alanlarda yaşamaya başlamasını doğurmaktadır. Bu durum, burada yaşayan yoksul ve düşük gelirli kesimlerin, yerinden edilmesine neden olmaktadır. Bu süreçten en çok kiracılar etkilenmektedir. Artan fiyat artışları, bu semtlerde yaşamayı pahalılaştırarak dolaylı bir yerinden etmeyi de yaratmaktadır.

Smith (1979:540), eski kent merkezine yeniden yönelimin insanla değil, sermayenin hareketiyle gerçekleştiğini açıklamaya çalışır. Bu süreç, kamusal ortaklıklar veya diğer özel fonlar ile gerçekleştirilen konut stokundaki iyileştirmeleri de kapsamaktadır. Bu yaklaşıma göre, gerilemiş kent merkezlerine yapılan yatırımlarda temel talep etkeni olarak yatırımcıların ekonomik davranışları göz önünde tutulur. Potansiyel olarak daha yüksek bir arazi rantı aslında tüketicilerin potansiyel taleplerini dikkate almış olur. Dolayısıyla bireysel yatırımlar tek başına konut ve arazi piyasasındaki yeniden yapılanmayı açıklamakta yetersiz kalır. Burada devletin kritik bir rolü ve önemi vardır (Williams, 1976; Smith, 2002; Weber, 2004).

Yapılı çevrenin daha esnek bir yapıyla gayri menkul sermayesinin yatırımlarına açılmasında devletin rolü, yasal düzenlemeler ve denetlemeler açısından kritiktir. Bir diğer boyut ise kentsel yenilemeler ile köhnemiş kent alanlarının temizlenmesindeki mali teşviklerin kullanılma düzeyidir. Burada vergi muafiyetleri ile doğru-

değişimlere bağlı olarak somutlaşmaktadır. Yani üretimin büyük oranda kent dışına yönelmesi ve hizmet sektörünün çeşitli kollarının merkezde yer seçmesi ile yeni orta sınıfın konut talebi, bu sürecin gelişmesine yön vermektedir. Eski kentin köhnemiş fakat tarihi nitelikteki mimarisinin yeniden keşfedilmesi ve kent merkezindeki eğlence, kültür-sanat etkinliklerinin yoğunluğu, bu talebi etkileyen kaynaklardır. Bu yönelim sadece erken kapitalistleşen Batı ülkelerinin kentlerinde değil, İstanbul gibi geç kapitalistleşen ülke metropolünde de gözlenebilen bir süreçtir. Batı metropollerinin sanayisizleşme sonrası gerilemeye başlaması ile yaşanan işsizlik, çöküntü alanlarının artması gibi sorunlar yeni ekonomik stratejiler ile aşılmaya çalışıldı. Bu anlamda tüketime ve hizmet sektörünün bilgi ve iletişim gibi yeni alanlarına dayalı ekonomik büyüme ve istihdam yaratma stratejileri, bugün İstanbul için de başvuru

İşçi sınıfı ile yoksul kesimlerin yerinden edilmesi ve kent merkezlerindeki yeni orta sınıfın görünürlüğü, üretim yapısındaki yapısal ve niteliksel

PLANLAMA
2006/2

stratejilerdir. İstanbul'da bu süreç 1990 sonrası "küresel kent" olma yolundaki uygulamaları ile somutlaşmıştır (Öktem, 2005). Bu süreç aynı zamanda Cihangir, Ortaköy, Arnavutköy, Kuzguncuk, Galata, Fener-Balat semtlerinin soylulaştırıldığı dönemdir. Bu semtler kentin farklı konumlarında yer alırlar. Ayrıca merkez olma özellikleri açısından da oldukça farklı özellikler taşırlar. Buna rağmen, mekansal yenileme ve sınıfsal değişime dair yaşadıkları/yaşamaya başladıkları deneyimler, soylulaştırmanın yarattığı birçok değişimin etkisini taşır.

Kültür Temelli Kent Ekonomisi

Kent merkezlerinin veya kent içinin eski ekonomik ve sosyal canlılığını kazanması veya yaşadığı bazı sorunları aşması açısından izlenen bir diğer strateji ise kültür temelli bir kent ekonomisi yaratma hedefidir. Bu tür bir kent politikasını kapsamlı bir şekilde çözümleyen Zukin (1998), kentlerdeki bu son dönem değişimi, kentsel yaşam biçimi çerçevesinde inceler. Çalışmalarında, kentlerin "kültürel" niteliğinin bir dönüşüm aracı olarak nasıl kullanıldığını ortaya koyar. Bu yönelim, yeni bir ekonomi politik olarak ele alınmaktadır. Kente dair bu dönüşümler, kültür endüstrilerinin oluşumuna da eşlik etmektedir. Post modernizmin yükselişi, sanayi sonrası üretim tarzı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kimlik ayrımları, hizmet sektöründeki büyüme, "bebek patlaması" kuşağındaki olgunlaşmanın sonuna gelmesi ve bu kesimin tüketici olarak yüksek beklentilere sahip olması gibi yapısal bir dizi değişim, kent merkezlerinin ve çevresinde yer alan semtlerin soylulaştırılmasını doğurmaktadır.

Seyahat, kültür ve eğlenceye dair yeni tüketim ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı yeni kentsel tüketim mekanları oluşmaktadır (Zukin (1998: sf. 826). Kültür başkentleri arasındaki rekabet ise daha fazla turist çekmek üzere çeşitli kentsel tüketim biçimlerinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Giyim, film vb. tüketim ürünleri "estetik" ürünler olarak genelleştirilmektedir. Bunlar uluslar arası bir standardı yakalamış olanaklar olarak sunulmaktadır. Restoranlar, cafe-bar ve butik oteller, sanat galerileri gibi yerler, gerek emlak piyasası açısından gerekse reklam, satış ve eğlence sektörleri açısından cazip hale gelmektedir. Kent yönetimleri de bu süreçte "estetikleştirme" girişimlerini destekleme

stratejisine yönelmektedirler. Dolayısıyla kamu-sal mekanlar, her kesimi bir araya getirebilen bir nitelikten uzaklaşarak, özel grupların kontrolüne girmektedirler. Ayrıca bu mekanlarda görsel tüketim öne çıkmaktadır.

Ekonomik gelişmenin kültürel stratejileri çeşitli biçimlerde olabilmektedir (Zukin, 1998:825). Tarihsel korumadan başlayıp yeni müzelerin ve yeni turizm odaklarının oluşturulması gibi stratejiler bunu destekleyen uygulamalardır. Bütün bunlar, gelişmiş sanayi toplumlarındaki "kültürel dönüş"ü ve üretim imajının enflasyonuna karşı olan cevabı da göstermektedir. Bunun yanı sıra yeniden gelişmenin kültürel stratejisi, finansal araçlar, bilgi ve kültür- sanat, yeme içme, moda, müzik ve turizm- gibi soyut ürün türlerine dayalı bir sembolik ekonominin olgunlaştığı kent merkezlerinin öneminin artmasını da yansıtmaktadır (age., sf.826). Bu sembolik ekonomi, kültürel sembollerin üretimi ile de karşılıklı bir ilişkiye dayanır. Bunların içinde üretildiği ve tüketildiği mekanlar da öne çıkar. Bu mekanlar kapsamında ofis, ev, restoran, müze ve hatta sokakları da sayabiliriz (Zukin, 1995'ten aktaran; Zukin, 1998: 826).

İstanbul'da Neoliberal Politikalar Eşliğinde Gelen Soylulaştırma

Batılı erken kapitalistleşen ülkelerde soylulaştırma süreci 1960'lı yıllarda başlamış ve 1970'li yıllarda hız kazanmıştır. Kentsel mekan, bu yıllarda önemli bir birikim aracı olmaya başlamıştır. Bazı kentsel alanlar yeniden değerlendirirken, diğer alanlar ise kentsel gerilemeyi yaşamaya başlamıştır. Türkiye gibi geç kapitalistleşen bir ülkede ise soylulaştırma neoliberal politikaların etkisinde ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Bu son dönem, soylulaştırmanın küresel bir strateji olarak geç kapitalist ülkelerde de yaygınlık kazandığını göstermektedir (Smith, 2002).

1990'lı yıllar, İstanbul açısından sanayileşme temelinde ilerleyen kalkınma politikalarının değiştiği bir dönemdir. Kent ekonomisi açısından hizmet sektörü, sanayiye ikame edecek temel bir sektör olmaya başlamıştır. Özellikle istihdam açısından önemli bir sektör haline gelmiştir. Yeni teknolojik olanaklardan yararlanan, bunun yanı sıra reklamcılık, halkla ilişkiler, medya, gibi

yükselen ekonomik alanlar, hizmet sektörünü büyümüştür. Ayrıca, geleneksel sektörlerin özelleştirilmesi ile ekonomik üretimde ve buna bağlı olarak istihdamda yapısal dönüşümler gerçekleşmiştir.

Gayrimenkul sektörü ise ön plana çıkan bir diğer önemli ekonomik alan olmuştur. Fakat bu alan, kentsel topraklara dair spekülasyonlar ile gelişen bir nitelikten kurtulamamıştır. Gayri menkul değerlendirme, faiz gibi sermayenin spekülatif olan getirisine alternatif bir alan olmaya başlamıştır. Gayrimenkul değerlendirme ile yüksek faiz getirisinin geçerli olduğu alanlara ilk olarak yerel girişimci yönelirken, 1995 sonrası ve özellikle bugün bu alanlar yabancı sermayenin de ilgi alanına girmiştir.

Hizmet sektörünün giderek büyümesi, İstanbul kent ekonomisi açısından yeni fırsatlar yaratan bir dinamik olarak görülmüştür. Uluslararası ticaret, mali sermaye ve buna bağlı olarak bankacılık, sigorta kurumları ve aracı kurumlar ile mali yatırım ve danışmanlık kurumları, halkla ilişkiler, reklam-pazarlama alanındaki artan yeni istihdam olanakları yeni orta sınıf oluşumu bakımından maddi koşulları oluşturmuştur. Bu yeni sektörlerde çalışan ve yüksek gelirli bir yaşama kavuşan kentli genç profesyonel bir sınıf oluşmuştur. Bunun yanı sıra çok sayıda güvencesiz iş alanı da açılmıştır. Güvencesiz ve geçici işlerin yaygınlığına rağmen, yüksek gelirli profesyonel işlerin kapsamı sınırlıdır. Kısaca günümüz kentleri, geleneksel sanayi kentlerinin gelişiminden farklı olarak, “sanayisizleşme”, “esnek üretim-enformelleşme” gibi süreçlerde somutlaşan kapitalist üretim ilişkilerinin ve yeni birikim stratejilerinin etkisini yaşamaktadırlar.

Türkiye ekonomisindeki payı bakımından İstanbul’da sanayinin önemi ve katkısı 1980’li yıllardan itibaren azalmaya başlamıştır. Bu gelişmede, sanayinin desantralize olarak, kentin çevresindeki bölgelere taşınmasının etkisi büyüktür. (Aksoy, 1996) Üretim sektörü ile hizmetler arasındaki eski mekansal işbölümü yerini hem üretim hem hizmet faaliyetlerinin denetiminin yer aldığı esnek üretim komplekslerine bırakmıştır (Sabel, 1989’dan aktaran Asu Aksoy, 1996). Dolayısıyla eski üretim merkezleri, işgücünün marjinalleşmesi, kaçak hale gelmesi ve işsizlik gibi sorunlarla karşılaşmıştır.

Çalışan sayısı ise 1980 yılında 1.563.939 iken 2000 yılında 3.471.400’tür.

Hizmet sektöründe çalışan sayısı en fazla Kadıköy ilçesindedir. Bunu Üsküdar, Küçükçekmece, Bahçelievler, Gaziosmanpaşa, Fatih ve Maltepe izlemektedir. Yoğunluk açısından Şişli ve gidecek Maslak, Zincirlikuyu gibi ofis merkezleri son yıllardaki gelişmelerle ilk sıralarda yer almaktadırlar. Hizmetlerin doğu-batı yakalarında dağılımı incelendiğinde batı yakası %74.3, doğu yakası %25.3’lük paylara sahiptir. Burada da görüleceği gibi, Batı yakasındaki merkezleri aşırı bir yoğunluğa sahiptirler. Bu merkezlerde, yeni gelişim kararları almak, rasyonel olmamakla birlikte, kentsel fonksiyonlarının kullanımında da ciddi sorunlara yol açacaktır. Başta altyapı yetersizlikleri ile bugün de önemli sorunları yaratmaktadır. Trafik sorunu, yeni ulaşım akslarına rağmen çözülememektedir.

İmalat sanayi çalışanlarının ilçelere göre dağılımında Gaziosmanpaşa ilk sırada yer almaktadır. Bunu Bağcılar ve Küçükçekmece izlemektedir.

Türkiye
gibi geç
kapalist-
leşen bir
ülkede
ise soylu-
laştırma
neoliberal
politikala-
rın etki-
sinde ve
özellikle
1990’lı
yıllardan
itibaren
belirgin
olarak
ortaya
çıkmiştir.

Tablo 1: İstanbul İli Yıllara Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı

SEKTÖRLER	1980		1985		1990		2000	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım	85.730	5,5	97.439	5,2	130.322	5,1	282.317	8,1
Sanayi	538.440	34,4	652.044	34,8	853.625	33,6	1.116.126	32,2
İnşaat	111.690	7,1	122.936	6,6	224.126	8,8	215.925	6,2
Hizmetler	800.930	51,2	973.118	51,9	1.289.447	50,8	1.851.030	53,3
Diğer	27.149	1,7	28.060	1,5	42.443	1,7	6.002	0,2
Toplam Çalışan	1.563.939		1.873.597		2.539.963		3.471.400	

Kaynak: Sayılarla İstanbul, 2001

PLANLAMA
2006/2

Türkiye'deki soylulaştırma süreci açısından önemli bir aşama yaşanmaktadır. Çünkü soylulaştırma artık ekonomik bir yatırım stratejisi olarak görülmektedir.

PLANLAMA
2006/2

İmalat sektörü içinde tekstil istihdam yaratma kapasitesi, üretimdeki getiri oranı ve mekansal işbölümü açısından ekonomide ayırdedici bir yere sahiptir. Bu sektör gerek formal gerekse enformel üretim ağını birlikte içerir. Sektörün mekansal işbölümüne bakıldığında ise mekanda çok dağınık bir biçimde örgütlendiği göze çarpar. Bu üretim alanında fason işbölümü, küçük ve orta işletmelerde daha yoğun olmasına karşın, büyük işletmeler de fason üretimine başlamışlardır. Mekansal açıdan bakıldığında fason üretimin konut-işyeri biçiminde iç içe geçen fonksiyonel dağılımı göze çarpar. Bayrampaşa, Güneşli, Yenibosna, Zeytinburnu, Çağlayan, Merter, İkitelli, Bomonti, Küçükköy gibi semtler bu durumun başlıca örneklerini oluştururlar.

İstihdamının yarıya yakın kısmı kayıt-dışı "kuruluşlarda", atölyelerde, ev ve benzeri yerlerde bulunmaktadır. Kayıtlı kuruluşlarda çalışanların ise %40'ı küçük işletmelerde yer almaktadır. Dolayısıyla bu kesimin sosyal güvenceli olma durumu çok tartışmalıdır. 1980-1990 arasında İstanbul'da ücretli çalışan sayısı artmış, serbest çalışanların sayısında ise büyük bir azalma olmuştur (Aksoy, 1996). İl içerisinde çalışanların %56'sı batı yakasında, %28'i doğu yakasında, %16'sı da bucak ve köylerde istihdam edilmektedir (DİE, 2000).

TÜSİAD'ın Türkiye'deki işsizlik üzerine hazırladığı "Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik" adlı raporda, piyasanın ihtiyaçlarına cevap veremeyen eğitilmiş gençler arasında işsizliğin çok yüksek olduğu görülüyor. Araştırmada öne çıkan yapısal sorunlardan bir diğeri de kayıt dışı istihdamdır. Raporda, tarım dışındaki kayıt dışı istihdamın 1990'larda yüzde 25'ken, 2003'te yüzde 31'e yükseldiği belirtiliyor. 10 kişiden daha az işçi çalıştıran, genelde kendi hesabına ya da evde çalışma şeklinde yürütülen ve 'resmi olmayan sektör'deki istihdamınsa yüzde 90'ının kayıt dışı olduğunu ortaya çıkıyor. Kayıtdışı istihdamın da yüzde 78'inin bu tip istihdamdan oluştuğu vurgulanıyor (http://www.isguc.org/news_view.php).

Bütün bu değişimler, kentteki toplumsal ihtiyaçları ne düzeyde karşılayabilmektedir? Bu sorunun yanıtı, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile kentsel hizmetlerin sağlanma düzeyi ile de ilgilidir. Fakat son dönem kentsel politikalar, yeni kentsel

rant alanları yaratma biçimindeki bir ekonomik kaynağa yönelmiş durumdadır. Bu durum bölüşüm ilişkilerini de bozmaktadır. Emek gelirleri gerilerken, rant gelirleri artmaktadır.

Bazı geleneksel ve ağır sanayi kollarının kent içinden gitmesi ile oluşan mekansal boşalmalar ve bu alanların özelleştirilmeye başlaması, kent merkezlerinin yeniden yapılanmasını gündeme getirmektedir. Yani bir tür dönüşüm ihtiyacı doğmaktadır. Haliç, Zeytinburnu, Paşabahçe, Galata-Tophane gibi sayılarını arttırabileceğimiz bu yerleşimlerde mekansal ve ekonomik etkenler, işsizlik gibi bir sorunla somutlaşmaktadır. Bu boşalmış veya gerilemiş bölgelerin ekonomik olarak yeniden canlandırılmasında ise başvuru olan geliştirme stratejileri, birçok dünya kentleri örneklerinde benzerlikler taşımaktadır: Rekreatif alanlar yaratmak, kentsel turizm, lüks konut ve ofis yapımı, büyük alışveriş merkezleri gibi tüketime bağlı özel projeler üretilmektedir. Bunlar sürecin ekonomik ve mekansal açıdan canlandırılmasında temel sektörler olmaktadır. Bu anlamda mekana bağlı sermaye birikim stratejisi, toplumsal sınıfların yaşam koşullarını da belirleyerek yaygınlaşmaktadır. Birçok iş alanı ortadan kalkarken, yeni iş alanları esnek çalışma koşulları ile mevcut nüfusa ve ihtiyaca yanıt verememektedir. Ayrıca bu yeni ekonomik alanların istihdam yaratma potansiyellerinin sınırlı olması, kentte insanların bütünü açısından çalışma ve yaşam koşullarını temel alan politikaların da geri planda kaldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'deki soylulaştırma süreci açısından önemli bir aşama yaşanmaktadır. Çünkü soylulaştırma artık ekonomik bir yatırım stratejisi olarak görülmektedir. Bugün Tarlabası ve Tophane gibi gerek mülkiyet durumu gerekse sosyal sorunlar açısından riskli sayılabilecek alanlar dahi yatırımcıyı çekebilmektedir. Galata'daki soylulaştırma sürecinde ise artık büyük yatırımcılar etkili olmaktadır. Galataport gibi büyük kent projeleri ise çevrelerini ekileyerek, buradaki mülkiyetlerin rantların artmasına neden olmaktadır. Fakat bu artış çoğu zaman spekülasyon olmaktadır.

Kent merkezinde yaşamın bir eğilim olarak giderek güçlenmesi ve bazı kesimler açısından cazip olmaya başlaması, talep açısından kent merkezlerini ön plana çıkarmaktadır.

Kentsel Yenileme/Dönüşüm: Enformelliği ve Yoksulları Temizleme Girişimleri

Süleymaniye, Beyoğlu, Fatih, Eminönü Belediye-
lerinin uygulamaya çalıştıkları kentsel yenileme
ve dönüşüm projeleri, bu alanlarda yer alan
sosyal yaşamı bütünüyle değiştirecek gibidir. Bu
merkezlerdeki kullanımlar konut ve işyeri olarak
karma bir yapı gösterir. İş yeri kullanımları, yoğun
olarak küçük üreticilik niteliğindedir. İşyerlerinin
varlığı gerek dönüşüm açısından gerekse bugün
mevcut duruma dair önemli sorunların kaynağı da
olabilmektedir. Daha çok yoksul kesimin yaşadığı
konut kullanımı ise yoğunluk olarak daha düşük-
tür. Ucuz konut ve işyerlerine yakınlık gibi özel-
likler, burada yaşayanlar için kaybedilmesi büyük
maliyetlere yol açabilecek etkenlerdir.

Yukarıda belirtildiği gibi kent merkezlerinde
küçük üreticilik, seyyar satıcılık gibi enformel
diyebileceğimiz birçok iş kolu hala yaygın
olarak yapılmaktadır. Fakat küçük üreticilik,
üretim ortamları ile üretilen malların taşınması,
depolanması kent merkezlerinin taşıyamayacağı
ciddi bir yoğunluğa, sıkışıklığa ve çevre kirlenme-
sine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu nedenlere
dayanılarak, “yeni üretim ve yerleşim” yerleri
alternatif olarak sunulmaktadır. Bu yerler daha
çok “site” niteliğinde ve konum olarak kent
çevresinde olmaktadır. Bu yeni yerlere gitme
konusunda ise üreticiler veya esnaflar pek gönüllü
davranmamaktadırlar.³

Dolayısıyla alternatif olarak sunulan yeni yerleşim
yerlerinin belirlenmesi kararı önemli bir süreç
olmaktadır. Çünkü bu “yeni yerler” faaliyet kollarının
ihtiyaçlarını karşılayabilecek niteliği taşımadıkça,
uygulamanın başarısından bahsetmek güç
olmaktadır. Bu anlamda “katılım” konusu önemli
hale gelmektedir. Yani bir yerleşim yerinde yapı-
lacak dönüşümler, orada yaşayanlar ile projeyi
uygulayan aktörler arasında bir müzakere sürecini
gerektirmektedir. Bu müzakere sürecinin daha eşit
koşullarda yapılması, her kesimin ihtiyaçlarının
ortaya çıkarılması açısından da gereklidir.

Sulukule Yıkımları
<http://emlak.mynet.com/> 20 Ağustos 2006

Tarih, Çok Kültürlülük, Turizm ve Soylulaştırma

Yukarıda adı geçen semtlerin merkezi konumları
ve tarihsel dokuları, mimari özellikleri yeni bir
talebin konusu olmaya başlaması, bugünkü yeni-
den yapılanmanın önemli bir dayanağı olmaktadır.
Çünkü mekansal yenilemeyi karşılayabilecek ve
giderek pahalılaşan kent içi yaşamı karşılayabi-
lecek yüksek gelirli bir kesim bu talebi sürdürebilecek
güçtedir. Fakat bu sürecin hızı ve nasıl sonuçlanacağı
ile ilgili olarak, yerel ve merkezi yönetimlerin
proje kararları ile yasal kolaylıklar belirleyici olacak
gibidir. Bir taraftan proje ilanları mülkiyet piyasasını
hareketlendirirken, diğer taraftan bazı sivil toplum
kuruluşlarının girişimleri bu semtlerin değişmesinde
etkili olmaktadır.

Bazı semtlerde, semtin çok kültürlü tarihini
yaşatmak üzere bazı kültür ve sanat etkinlikleri
gerçekleşmektedir. Bunlardan Galata semtinde her yıl
düzenlenen festival ile semt girişiminin çabaları en çok
bilinen örneklerdendir. “Galata Şenliği” başlığında
yapılan festivaller ile semtin zengin kültürel mirasının
korunması, kent kül-

³ Bu konuda Karaköy'deki esnaflar ile küçük üreticilerin yıllardır yerlerini bırakmaması ilk akla gelen örneklerdendir. Bir diğer çaba ise Galata'daki elektrikçilerin kaldırılması yönünde verilmektedir. Fakat burada da somut bir yol kat edilemedi.

türü ve estetiği açısından öneminin tanıtılması, mahallelinin mahallesine sahip çıkması, kentlilik bilincinin oluşumuna katkıda bulunulması, bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve turizmin canlandırılması gibi amaçlar sıralanmaktadır (Radikal Gazetesi, 25/06/2003).

Bugün semtteki soylulaştırma süreci hatırlandığında, bütün bu amaçların soylulaştırmaya paralel bir amaca sahip olduğu görülür. Dolayısıyla bu etkinlikler, soylulaştırmayı amaçlamasalar da, sonuçlarının bu yönde etkili olduğu görülmektedir.

Fener-Balat rehabilitasyon projesi de benzer bir etkiye sahiptir. Bir yenileme projesi olarak gerçekleştirilmeye çalışılan bu projenin uygulamaya başlanması ile gerçekleşen etki, soylulaştırmaya yol açmıştır. Bu süreç, mülkiyet piyasasındaki el değiştirmeler, spekülasyonun ve buna bağlı yerinden etmeler ile sosyal bir değişime neden olmaktadır. 1987’de Unesco Dünya Mirasını Koruma Merkezi, Fatih Belediyesi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve Fener Gönüllüleri Derneği tarafından hazırlanan ve Fener ve Balat Semtleri Kentsel Rehabilitasyon Projesi adı verilen çalışma, bölgedeki 1267 tescil edilmiş binayı kapsıyor (Radikal Gazetesi, 08/06/2002). Eski Fatih Belediye Başkanı Sadettin Tantan tarafından başlatılan proje, toplam 10 milyon dolarlık bir bütçeye sahip. Bu miktarın dörtte birinin finansmanını Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, kalanını ise AB karşılıyor (age).

Yukarıdaki bilgiler, bu projelerde yerel yönetimlerle merkezi yönetim kurumları ve aktörlerinin aktif olarak yer aldığını göstermektedir. Bu örnekte, uluslararası bir kurum olarak Unesco (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) da yer almaktadır.

“Daha Çok Turist İçin İstanbul Yenileniyor”

Daha önceki yönetimlerinde de İstanbul’da kentsel yenilemeye bağlı bir turizm ekonomisi yaratma amacı açıklanmaktaydı. Dönemin Bakanı Erkan Mumcu, İstanbul’u turizm alanı ilan etme kararını turizm ekonomisi yaratma gerekliliğine bağlamaktadır. Buna göre Paris 12,5 milyon, Londra 11,5 milyon turist ağırlarken, İstanbul’a sadece 1,8 milyon turist geldiği ve 1,4 milyar dolar gelir elde edilmesinden duyulan rahatsızlık dile getirilmektedir. Bu nedenle bakanlıkça,

İstanbul’un çehresini değiştirecek turizm alanı projeleri hazırlandığı açıklanmıştır. Bu dönemde ilen edilen projeler şöyle sıralanmaktadır:

- *Tarihi Yarımada Projesi: Eminönü ve Sultanahmet semtlerini kapsıyor. Butik oteller açılması teşvik edilecek. Aşçılık okulu açılacak.*
- *Beyoğlu-Galata Projesi: Karaköy Limanı, kentsel SİT alanı ve Salı Pazarı’nı kapsıyor. “Galataport” adıyla sahil şeridinde içinde alışveriş merkezleri olan liman projesi hazırlanıyor.*
- *Kilyos-Kemerburgaz Projesi: Turizm konaklama tesislerini kuzeye kaydırmayı hedefliyor. Kıyı şeridi Doğa Parkı olarak planlanacak. Tatil köyü, spor merkezi, orman içlerinde ahşap evler gibi yapılaşmalara izin verilecek (<http://www.milliyet.com/2003/09/12/yasam/yas01.html>).*

Bir Şemsiye Olarak Avrupa Kültür Başkenti Projesi

Avrupa Kültür Başkenti Projesi, temelde bir kültür ve sanat projesi içeriğine sahiptir. Kültür mirasını koruma, kentsel dönüşüm, sosyal gelişim, eğitim, sosyal sorumluluk bilincinin gelişimi gibi konularda çeşitli projelerin yapılması hedeflenmektedir (<http://www.istanbul2010.org>). Dolayısıyla projenin kapsamı, mekansal ve sosyal bir alanı tarif ederken, bu alanın nasıl bir politikayla geliştirilmesi gerektiğine de işaret etmektedir. Burada kritik olan iki nokta söz konusudur: Birincisi, bu proje ile hangi alanların yeniden yapılandırılacağı ve bundan hangi kesimlerin etkileeneceğidir. İkincisi, bu sürecin nasıl bir politikayla gerçekleştirileceğidir.

Yeni Proje Alanları ve Tartışılabilir Boyutları

Son bir yıldır gündeme gelen projeler içinde Süleymaniye ve Roman mahalleleri birçok yönüyle ele alınması gereken soruları da gündeme taşımış durumdadır.

Roman mahalleleri içinde Sulukule projesi kendi başına bu dönüşüm projelerinin içeriğini yansıtmaktadır. Öncelikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2002 ve 2003 yılı Yatırım Programı’na dahil edilerek, Romanların yaşadığı bölgelerin ‘Kentsel Tasarım Projesi’ kapsamında

rehabilitasyon çalışmalar başlatıldı. Proje için ilk etapta 300 milyar liranın ayrıldığı belirtildi (Radikal Gazetesi, Ulaş Yıldız: 26/09/2002). Romanların yaşadıkları bölgelerde çocuk parklarının yapılacağı, altyapı olanakları sağlanacağı, binalar elden geçirilerek eğlence kültürüne zarar vermeksizin bir yeniden yapılanmanın gerçekleştirileceği hedeflenmekteydi. Fakat bugün burada yaşanan yıkımlar ve yerine yapılacak yeni yapılaşmanın niteliği, buradaki yaşamı bütünüyle değiştireceğini ve eski yaşayanları yerinden edeceğini göstermektedir.

Proje kapsamında birçok mahalle yer almaktadır: Fatih'te Kürkçübaşı, Atıkmustafapaşa, Balat, Karabaş, Tahta Minare ve Sulukule olarak bilinen Neslişah ve Hatice Sultan mahalleleri gibi. Bu projedeki karar alıcılar İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve TOKİ gibi yerel ve merkezi kurumlardan oluşmaktadır.

Kentsel yenileme alanında, TOKİ tarafından tarihi Bizans surlarına uygun çağdaş standartlarda konutlar yapılacağı belirtilmektedir. (<http://www.esenlerweb.com/haberler/24-01-2006>).

Bazı tescilli sivil mimari örneklerinin de restore edilerek sosyal ve kültürel amaçlı olarak kullanılacağı belirtilmektedir. Fakat bu kullanımdan kimlerin yararlanacağı, yerinden etmenin bugün bile yaşamaya başladığı düşünüldüğünde, burada bugün yaşayanların olmayacağı söylenebilir. Oysa sosyal ve ekonomik açıdan olduğu kadar kentsel alt yapı koşulları itibarıyla birçok hizmete ihtiyaç duyan Roman halkı yaşayanlarının sorunları, "kentsel dönüşüm"ü olmadan da çözümü gerektiren bir konudur. Bu konu, kentte yaşayan ve kamusal hizmetlere ihtiyaç duyan bütün kesimler için geçerlidir.

Yenilenme çalışmalarının başlamasıyla birlikte hak sahipleri isterlerse Sulukule'deki yaşamlarına devam edebileceği belirtilmektedir. Burada yaşamak istemeyenler binaları karşılığında TOKİ'nin Gaziosmanpaşa Taşocak bölgesinde 197 bin 923 metrekarelik alanda yapacağı konutlara taşınacak. Sulukule'de kalmak isteyenler de çalışmaların yapılacağı dönemde yine TOKİ'nin yaptığı konutlarda geçici olarak barınacak. Bu konutlara taşınmayı reddedenlerin evleri ise bina bedelleri ödenerek kamulaştırılacak. (<http://www.sabah.com.tr/2006/01/14/gun111.html>)

Bu projenin temel dayanakları arasında kültürel mirasa sahip çıkmak ve deprem gibi bir riske karşı dayanıklı yapılaşmayı gerçekleştirmek gibi temel dayanaklar dile getirilmektedir. Yüzde sekseni kiracı olan bu alandaki dönüşümlerin bir soylulaştırmayı başlatacağı açıktır. (a.g.e)

Süleymaniye Projesi

Bu proje katılımcıları İ.Ü., İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür Bakanlığı'ndan oluşmaktadır. Proje, İstanbul turizminin geleceği açısından artı bir değer olarak görülmektedir. proje çerçevesinde, üniversiteye dahil birçok tarihi yapıt da bu bölgede bulunmaktadır. <http://www.hurriyetim.com.tr/yazarla...~551225,00.asp>

Tarihi yarımada'daki Süleymaniye'de toplam 1880 ev bulunuyor. Bu evlerden sadece 301'i iyi durumda. Diğerlerinin restore edileceği ya da yıkılıp aslına uygun olarak yeniden yapılacağı belirtilmektedir (<http://www.radikal.com.tr/haber:25kasim:20/04/2006>; Selim Efe Erdem Arşivi). Proje, Unkapamı'ya kadar inen bölgeyi de içerecek şekilde geniş tutulmuş ve buradaki birçok özel binanın da kamulaştırılması; Botanik bahçesi ile üniversitenin giriş kapısı ve bahçesine de yeni fonksiyonların verilmesi gibi amaçlara sahiptir.

Bu sürecin başlaması için, Meclis'e gönderilen "Kentsel Proje Yasası"nın onaylanması beklenmektedir(AGE). Projenin dört yılda tamamlanması ve 300-400 trilyona mal olması bekleniyor. (<http://www.hurriyetim.com.tr/>). Süleymaniye, Ayvansaray, Yedikule, Zeyrek, Cankurtaran, Kumkapı, Gedikpaşa, Laleli, Fener ve Balat, Eyüpsultan, Tarlabası ve Üsküdar'da yaklaşık 10 bin evi kapsadığı belirtilen dönüşüm projelerinin amacı, bu evleri 'aslına uygun olarak' yenilemek.

Bu dönüşümdeki aktörler ise, Büyükşehir, Beyoğlu ve Fatih belediyeleri, TOKİ, KİPTAŞ ve özel sektör olarak ortaya çıkmaktadır.

Süleymaniye'de yürütülecek ilk uygulamada 1280 evden 300'ünü KİPTAŞ yenileyecek. Habere göre KİPTAŞ Genel Müdürü İsmet Yıldırım "Süleymaniye ve Haliç'in hızlı bir dönüşümle şöhreti Avrupa'ya kadar yayılan bir yerleşim, eğlence ve turizm merkezine dönüşeceğini" belirtmiştir. Buna göre ilk kazmanın mayıs (2006) ayında vurulacağı belirtilmiştir.

Bu projelerin uygulanmasındaki en tartışmalı konularından biri de mülkiyetin el değiştirmesi aşamasında yaşanan sorunlardır. Örneğin Süleymaniye’de sahibi restorasyona ‘ikna edilemeyen’ 101 ev kamulaştırıldığı belirtilmektedir.

KİPTAŞ Genel Müdürü İsmet Yıldırım “Tarihi yarımada’daki o mistik havaya uygun Osmanlı Türk mahallelerini canlandırıyoruz. Bizim restore edip satacağımız evlerle Haliç sırtlarından Süleymaniye’ye kadar geniş bir bölgede hızlı bir yenilenme süreci başlayacak. Bu projeye İstanbul’a yılda 10 milyon turist çekebilecek bir müze kent ortaya çıkacak. 1280 evlik projede, biz 300 evi üstlendik ve şu ana kadar 20 trilyon lirayla 101 evi satın aldık. Diğerlerini ya ev sahipleri yapacak ya da Büyükşehir Belediyesi istimlakla restorasyonlarını üstlenecek” dedi. Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir’s’e Ayvansaray’da Türk Mahallesi, Cerrahpaşa’da Bulgurpalas, Haliç’te Fener-Balat ve Süleymaniye evlerinin yenilenme alanı seçildiğini belirtmiştir (<http://www.radikal.com.tr/haber:25kasim:20/04/2006>; Selim Efe Erdem Arşivi). Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan da Tarlabası, dönüşüm projesiyle uluslararası sermayenin ilgisini çektiklerini belirtmektedir. “Tarlabası’nı İstanbul’un Champs Elysees’i yapacaklarını” belirten başkan yürütülecek dönüşüm projesiyle İngiliz, Amerikan ve Arap sermayesinin ilgilendiği belirtmektedir. (<http://www.radikal.com.tr/haber:25kasim:20/04/2006>; Selim Efe Erdem Arşivi)

“Tarlabası’na Akmerkez” başlıklı haberde, arsa payları 50-100 metrekaare olan küçük tarihi evlerin, beşer-onarlı gruplar halinde birleştirilip tek bir blok haline getirileceği belirtilmektedir. Blokları oluşturan binaların dış cepheleri korunacağı, içlerinde ise alışveriş merkezleri, konutlar, butik otel ve pansiyonların yapılacağı açıklanmaktadır. yapılacak. Aynı habere göre Beyoğlu Belediye Başkanı, Beyoğlu’nda 59 ada belirlediklerini açıklamıştır. Bu projelerin mülk sahiplerini memnun edeceği yönünde de bir açıklama yapılmıştır.

Projede hedefin, evlerin eski ve yeni sahipleriyle birlikte tarihi yarımada ‘zengin, orta ve dar gelirli vatandaşların bir arada yaşayacağı’ eski tadında yeni mahalleler yaratmak olduğu belirtilmektedir.

Oysa Tarlabası için başka proje önerisi de geliştirilmişti. Prof. Dr. Alper Ünlü koordinatörlüğünde, Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm ve Yeni Yerleşmeler Müdürlüğü için hazırladıkları ‘Beyoğlu Çöküntü Alanlarının Rehabilitasyonu’ adlı projenin mekansal olduğu kadar sosyal bir amaç üzerine odaklanmaktaydı. Sement özellikle Tarlabası Bulvarı ile Beyoğlu’ndan iyice koparak kendi içine kapanmasının sosyal sorunları arttırdığı belirtilmektedir. Yani projenin, “bölgenin İstanbul’un en büyük suç oranlarından birine sahip olduğu” için yapıldığı belirtilmektedir (Radikal Gazetesi, Efnan Atmaca (Arşivi) 06/07/2005).

Kiracılar ve Mülk Sahipleri

Bu projelerde sadece mülk sahipleri dikkate alınmaktadır. Kiracıların mağduriyeti ile ilgili özel bir politika geliştirilmemektedir. Mülk sahipleri için ise iki seçenek sunulmaktadır. İsteyen sadece restorasyon bedelini ödeyerek evinde oturmaya devam edecektir. Sahibi restorasyon bedelini ‘ödemediği/ ödeyemediği’ için kamulaştırılan evleri ise belediye restore edecek, sonra piyasa fiyatıyla satışa sunacak. Süleymaniye’de bu kapsamda şu ana kadar 101 ev kamulaştırılmış. KİPTAŞ yetkilileri, bu evlerin sahiplerine 20 milyon YTL ödendiğini belirtmektedir. (<http://www.radikal.com.tr/haber:25kasim:20/04/2006>; Selim Efe Erdem Arşivi; <http://www.tercuman.com.tr/25Kasim2006>; <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/YalcinBayer>).

Proje, evlerin eski ve yeni sahipleriyle birlikte tarihi yarımada ‘zengin, orta ve dar gelirli vatandaşların bir arada yaşayacağı’ eski tadında yeni mahalleler yaratmayı hedeflemektedir. Fakat pratikte bu hedefin farklılaşacağına dair ip uçlarının olduğunu göstermektedir. Yani gelecekte, her kesimden vatandaşların bir arada yaşaması güç görünmektedir. Yoksul ve dar gelirli kesim, yenileme sonucu değeri artan evlerinde oturmaya devam mı edecekler yoksa bu değer artışı sonucu evlerini satacaklar mıdır? Bu iki seçeneğin sonucunu bugünden kestirmek zor değildir. Çünkü evlerin değer artışıyla birlikte bu yerleşimlerin çevresel değeri de artacaktır. Değişen kullanım fonksiyonları, burada yaşamayı da pahalı hale getirecektir. Yani bu alanlarda oluşan fiyat artışlarını karşılayan bir kesim yaşamaya başlayacaktır. Sonuçta dolaylı bir yerinden etme yaşanacaktır.

Son Dönem Projelerinin Yaratacağı Sonuçlar

Projelerin uygulanması aşamasında, mülkiyetlerin el değiştirmesi ile yaşanan sorunların en önemlisi, yerinden etmedir. Projeler, bunu amaçlamasalar da mevcut koşullar itibarıyla bu durum yaşanacak gibi görünmektedir. Çünkü;

- *Bu dönüşüm alanlarında yaşayanların büyük çoğunluğu, düşük gelirli çalışanlar ile işsizlik vb. sorunları çok sık yaşayan yoksullardır.*
- *Mülk sahibi olmak bu koşullarda yerinden edilmeyi önleyen bir durum olamamaktadır. İçinde yaşadıkları konutu yenileyecek bir birikime sahip olmayan mülk sahipleri, konutlarını satmak zorunda kalacaklardır. Bu satma bedeli, onlara başka bir yerde konut sahibi olabilmeyi çoğu zaman sağlamayacak ise yaşanacak olan durum, yerinden etmedir.*
- *Kiracılar açısından ise her durumda bir yerinden etme söz konusudur. Bunun için önerilen bir sosyal politika yoktur. “Uzun vadeli ödemelerle konut sahibi yapma” politikası ise gayri menkul piyasasının ekonomik beklentilerini karşılamakta öteye gitmeyecek bir öneridir.*
- *Bu projelerin sağlayacağı “yeni istihdam” olanakları, iş olanakları ortadan kalkan kesimlerin ihtiyaçlarını karşılamakta ne kadar yeterli olabilecektir? Mağdur olacaklar için böyle bir güvence verilecek midir?*
- *Kent içinde olan ve köhnemeye başlamış alanlarda, dönüşüm projelerinin “gerekliliği” aşamasına gelinmeden de bazı temel sorunların bugüne kadar çözümsüz kalması tartışılması gereken bir konudur. Yani Süleymaniye, Tarlabası, Galata, Tophane gibi yerler, sosyal sorunların dışında ciddi altyapı sorunları ile mekansal eskimeye bağlı sorunları da yaşamaktaydılar. Bu sorunlar, topyekün bir yenileme projesi olmadan da çözülebilecek sorunlar iken, konunun sadece bugün “dönüşüm projeleri” ile gündeme getirilmesi, bazı spekülasyonların da önünü açmaktadır.*

Projelerin uygulanabilmesi ise yasal bir dayanağı gerektirmektedir. Tarihi nitelikteki alanların dönüşümünü sağlayan 5366 sayılı Yasa Tasarısı, artık yasalaşmıştır. Hükümetin 1 Mart 2005 günü TBMM’ne getirilen “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu” adını taşıyan bir yasa taslağı, Meclis Komisyonlarında isim değişikliğine uğrayarak “Yıpranan Kent Dokularının Yenilenmesi,

Korunması ve Kullanılması Hakkında Kanun Tasarısı” adını almış ve tasarı Haziran 2005’te yasalaşmıştır.

Bu yasa ile belediyeler, projeye katılmayan yapıları kamulaştırabiliyor, projeye onay verecek özel koruma kurulları oluşturabiliyor, inşaat harçlarından muafiyetle maliyeti yüzde 30 azaltabiliyor.

Bu yasanın olanak tanıyacağı mekansal yapılanma süreci, bazı aktörleri piyasada etkin hale getirecektir. Bu açıdan gayrimenkul yatırım ortaklıkları, proje geliştiriciler, inşaat şirketleri, taşınmaz değerlendirme ekspertiz şirketleri, sigorta şirketleri, gayrimenkul sektörü yatırımcıları, hukuk, denetim, danışmanlık şirketleri, bankalar, finans kuruluşları, aracı kurumlar sürecin içinde yer alacak kesimlerdir. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu ise piyasa içindeki belirleyici aktörlerdendir (Yayed,2006).

Sonuç

Son dönemde İstanbul’da eski kent merkezleri ile tarihi kent içinin soylulaştırılarak dönüşmesi, İstanbul açısından iki önemli konuyu ortaya koymaktadır: Birincisi, mekana yapılan yatırımların ekonomik bir strateji haline gelmeye başladığıdır. İkincisi, üretim ve hizmet alanındaki ekonomik süreç ile çalışma koşullarının kentin mekansal sorunları ile birlikte ele alınmasındaki yetersizliktir.

Kent merkezleri ile tarihi kent içinin dönüşmesinde ise soylulaştırma stratejisi yaygınlık kazanmaktadır. Bu süreç, mekanı ekonomik bir kaynak olarak kullanan neoliberal politikaların yönelimini de göstermektedir. Yani mekana dair yenileme, yıkıp-yeniden yapma biçimindeki müdahaleler, mekan öncelikli girişimler olarak, kentte yaşanan sosyal sorunları arka plana atmaktadır. Hatta son dönemin “temizleme” nitelikli projeleri, kentin sosyal sorunlarını, kentin bir bölgesinden başka bir bölgesine taşımaktan öteye gidememektedir. Yerinden etmeye bağlı sorunlar ise ilginç biçimde kentte yaşayan bütün yoksul kesimlerin sorunlarını da ortaya sermektedir. Büyük bir yoksul nüfus açısından barınma sorununun çözülmesi ile çalışma koşullarının iyileştirilmesine duyulan ihtiyaç, İstanbul gibi bir metropolün öncelikli sorunlarından. Dolayısıyla bu ihtiyaçların karşılanmasında kamusal politikaların üretilmesine hala ihtiyaç vardır.

Projelerin uygulanması aşamasında, mülkiyetlerin el değiştirmesi ile yaşanan sorunların en önemlisi, yerinden etmedir.

**PLANLAMA
2006/2**

Ayrıca genel politikalarla bakıldığında çalışma koşulları, sosyal güvenlik ve sosyal hakların kapsamı, konut sorunu ve ihtiyacı gibi bir dizi toplumsal konuda, piyasa öncelikli politikaların hakim hale gelmektedir. Çalışan sınıflar ve düşük gelirli kesimlerin barınma ve her türlü kentsel hizmet beklentisini kapsayan alanlar, özel kesime devredilmektedir.⁴

İstanbul gibi büyük kentlerdeki bu yapılanmalarda, orta sınıf yaşamının beklentilerini temel alan kentsel politikalar giderek yaygınlaşmaktadır. Yoksul kesimler ile düşük gelirli çalışanlar, çeşitli marjinal ve bohem yaşamayı tercih edenler kent merkezlerinde yaşama veya buradaki fonksiyonları kullanma düzeyi, ekonomik maliyetleri dolayısıyla giderek zorlaşmaktadır.

Gelecekte sınıfsal ve kültürel olarak homojenleşmeye başlayacak olan bu merkezler, amaçlandığı gibi acaba turizm açısından da cazip olmaya devam edecek midir?

Kaynakça

- Aksoy, A.(1996) Küreselleşme ve İstanbul'da İstihdam/ Friedrich-Ebert-Vakfı Araştırma Sonuçları
- Öktem, B.(2005) "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, H. Kurtuluş (Der), Bağlam Yay. İstanbul
- Dökmeci, V., Dülgeroğlu, Y. ve Berköz, L. (2000) İstanbul Şehir Merkezi Transformasyonu ve Büro Binaları, Literatür Yay. İstanbul
- Tekeli, İ.(1994) *Development of Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning*, IULA-EMME Yayınları, İstanbul ve Erol Tümerterkin (1997) İstanbul İnsan ve Mekan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul
- Kurtuluş, H. (2003) "Mekânlarda Billurlaşan Kentsel Kimlikler", *Doğu-Batı*, (3) 75-99
- Ley, D. (1984) "Inner City Revitalization in Canada: A Vancouver Case Study", in J. John Pallen ve B. London (eds) *Gentrification, Displacement and Neighborhood Revitalization*, State University of New York Press, Albany
- Ley, D. (1986) "Alternative Explanations for Inner-city Gentrification: a Canadian Assessment", *Annals of the Association of American Geographers* 76 (4), 521-535.
- Marcuse, P. (1986) "Abandonment, Gentrification, and Displacement: The Linkages in New York City"

in N. Smith and P. Williams (eds) *Gentrification of the City*, Unwin Hyman, London

Smith, N. (1979) "Toward A Theory Of Gentrification; A Back To The City Movement By Capital Not People", *Journal Of The American Planning Association* 45, Sf.538-548.

Smith, N.(2002) "New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy," *Antipode Cilt. 34(3):sf. 434-457*. (Yeniden yay.) *Neoliberal Urbanism*, Neil Brenner and Nik Theodore(Der), Basil Blackwell, Malden, MA

Sayılarla İstanbul 2000 (2001), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul

Sönmez, M. (2000) "İstanbul'da Kuzey-Güney Kutuplaşması ve Rantlar", *İstanbul Dergisi*, Tarih Vakfı Yay.(35), İstanbul

Weber, R.(2004), "Extracting Value From The City: Neoliberalism and Urban Redevelopment", *Spaces of Neoliberalism*, N. Brenner ve N. Theodore (ed), Blackwell, Oxford: sf. 172-193

Zukin, S. (1995) *The Cultures of Cities*, Cambridge, Ma.: Blackwell.

Zukin, S. (1998) "Urban Lifestyles: Diversity and Standardisation in Spaces of

Consumption", *Urban Studies*, Cilt. 35, No. 5-6, sf: 825-839

DİE, 2000

Gazete ve İnternet Siteleri

- http://www.isguc.org/news_view.php
- Radikal Gazetesi, 25/06/2003
- Radikal Gazetesi, 08/06/2002
- Radikal Gazetesi, Ulaş Yıldız: 26/09/2002
- <http://www.milliyet.com/2003/09/12/yasam/yas01.html>
- http://www.esenlerweb.com/haberler/haber_747.htm:24-01-2006
- <http://www.sabah.com.tr/2006/01/14/gun111.html>
- <http://www.hurriyetim.com.tr/yazarla...~551225,00.asp>
- <http://www.radikal.com.tr/haber:25kasim:20/04/2006>; Selim Efe Erdem Arşivi
- <http://www.radikal.com.tr/haber:25kasim:06/07/2005>; Selim Efe Erdem Arşivi
- <http://www.tercuman.com.tr/25Kasim2006>
- <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/YalcinBayer>
- <http://www.istanbul2010.org>).
- YAYED(Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği) Görüşü, 2 Ekim 2006.

⁴ Ülkemizde kent içindeki ve eski gecekondu bölgelerindeki konutların yeniden yapılanmasında, rantları arttıracak olan projeler önerilmektedir. Yani yıkıp-yeniden yapma veya yenileme gibi girişimler ekonomik bir sektör yaratmayı da içeriyor. Bütün bunlar aynı zamanda yüksek gelirli ile düşük gelirliyi ayırıştıran projelerdir. Düşük gelirli için ise onları yaşadıkları yerlerde tutmaya çalışan bir yaklaşımdan öte, yeni yapılaşma alanlarında inşa edilen "ucuz-ödeme koşulları kolay" konutlar önerilmektedir.